

רבי יעקב משולם אורנשטיין: חייו ויצירותיו

דיווח התקדמות, סתיו תשע"ז

הרב יעקב משולם אורנשטיין (הרימ"א) שימש כרבה של בירת גליציה, לבוב, בשנות תקס"ה-תקצ"ט (1805-1839). הופנו אליו שאלות הלכתיות רבות מגליציה ומחוצה לה, והוא התבקש לתת חוות דעת בעניינים ציבוריים רבים. מלבד פעילויותיו הציבוריות, הרימ"א גם חיבר חיבורים חשובים בכמה מקצועות התורה. כדי להעריך נכון את מפעליו התורניים, יש לברר קודם כל איזה מכתביו יש ברשותנו. מקום ראשון ברשימה תופס חיבורו על ה'שולחן ערוך': 'ישועות יעקב'. בנוסף לחיבור זה, יצאו לאור (לאחר פטירתו), ספר השו"ת שלו ופירושו לתורה. ברם, מעבר לכתביו שנדפסו בכונה תחילה כחיבורים העומדים לעצמם, יש לשים לב לחומר החשוב שטמון ב'הסכמות' – מכתב הנלווה להדפסת ספר ו'מאשר' אותו - שכתב עבור מעל מאה ושלושה ספרים שיצאו לאור במשך שנות כהונתו רבה של זאלקווא (ז'ולקייב) ורבה של בירת גליציה, לבוב.

הסכמות אלו משכו את תשומת לבי מכמה סיבות; (1) הן מכילות פרטים ביוגרפיים רבים שלא ניתן למצוא במקומות אחרים; (2) הן מתעדות את מעורבותו של הרב בעניינים ציבוריים רבים; (3) מדי פעם הרב מוסיף הערה לדבריו, בה הוא מעיר משיטותיו בלימוד התורה ובעבודת הבורא. כדי לבדוק בצורה שיטתית את הסכמותיו של הרב אורנשטיין, נעזרתי בראשונה ברשימות מפעל הביבליוגרפיה שעל יד הספרייה הלאומית בירושלים. עובדי המפעל רשמו מידע רב וחשוב בכל רשומה, ובין היתר גם את שמות המסכימים. ברם, עם כל ערכן הרב של רשומות אלו, עלה בידי, בעזרת חיפושים במאגרים שונים, למצוא הסכמות נוספות שלא נרשמו במפעל. כך הצלחתי לסקור מעל מאה הסכמות שכתב רימ"א.

חקר הסכמות של ספרים עדיין בתחילת דרכו. מלבד כמה אוספים של הסכמות של רבנים, יש בידינו רק מחקרים בודדים על מוסד זה, ואלה עוסקים בעיקר בפן המשפטי שלהן (הגנת זכויות היוצר). ברם, עדיין אין שיטת מחקר מגובשת לחקור תעודות חשובות אלו, ולכן דרכי לא היתה סלולה בפז. ראשית, היה עלי לבדוק כל הסכמה בעצמי, מצד תוכנה וסגנונה. מדובר בספרים שחלקם נדירים, אבל לא תמיד מספיק בכדי למשוך את תשומת לבם של אספנים. מלבד דפוסים ראשונים שנמצאים במאגרי מידע ובספרייה הלאומית בירושלים, היו לא מעט הסכמות שנמצאו בספרים שיצאו במהדורות חוזרות של החיבור הנידון, ומשום כך קשות מאוד להשגה. כמה מן הספרים היו חסרים אף באוספי

הספרייה הלאומית בירושלים, כמו גם בכל ספרייה אחרת בארץ. תוך כדי סייעתא דשמיא גלויה, הצלחתי להשיג צילומים של ההסכמות ממקורות רבים ומגוונים, כולל אף מספריות ברוסיה.

בהיעדר קווי הנחיה ברורים, גישתי לעיון בהסכמות הייתה לרשום כל פריט שעשוי להיות בו עניין או השלכה מחקרית. רשמתי ביטויים, תאריכים, אישים ופרטים ביבליוגרפיים וגם ביוגרפיים. כך, ששמתי לב לשיטה מיוחדת בחתימת שמו של הרימ"א, ביטויים מיוחדים ששמר רק עבור אישים שהכיר והעריך מימי נעורו, ועוד פרטים חשובים.

במסגרת המכון נכתבו שני מאמרים המגישים לציבור הרחב כמה מתוצאות מחקר הסכמותיו של הרימ"א. מאמר אחד ('מקורות מידע רב גוניים: הסכמותיו של הרב יעקב משולם אורנשטיין'), הוגש לכתב עת שפיט, והשני ('מסורות ה'ישועות יעקב': הערות והארות בדרכי הלימוד'), בע"ה יראה אור בכתב עת תורני. עם זאת, עדיין יש מקומות להרחיב את היריעה במחקר זה, כגון שיטותיו של הרימ"א בעניין זכויות היוצרים, בירורים ביבליוגרפיים נוספים, היחסים בין בתי הדפוס ורבני העיר, וביניהם ובין המוציאים לאור, ועוד.